

MASSAMEDIA IN DE MODERNE SAMENLEVING ¹⁾

Lee Thayer

Indien het allesoverheersende probleem van onze tijd hierin gelegen is, hoe we het individuele menselijke bestaan kunnen verrijken in de kontekst van onze toenemende afhankelijkheid van elkaar, dan is het een dwingende vraag hoe we de massamedia voor die taak moeten ontwerpen en gebruiken. Wat we in verband met dit probleem ondernemen hangt grotendeels af van de voorstellingen die we hebben van de sociale en humane functies van de massamedia, en van de veronderstellingen die we maken t.a.v. de vraag waarom er mensen en samenlevingen zijn. Deze vragen zijn meer dan alleen academisch; ze verdienen de systematische aandacht zowel van diegenen die zich hiermee beroepsmatig bezighouden als van beleidsmakers en intellectuelen, want zeker is, dat mede van de kwaliteit van onze overwegingen in deze de toekomstige vermenselijking of ontmenselijking van onze wereld afhangt.

Ik stel me niet voor die vragen te beantwoorden; noch capaciteiten, noch positie privilegiëren iemand van ons daartoe. Ik stel me alleen voor onze gevoeligheid voor die vragen te vergroten en enkele implicaties naar voren te brengen die men anders wellicht over het hoofd zou kunnen zien.

I

Een logisch vertrekpunt vormt het feit dat het de normale gang van zaken voor de mens is dat, naarmate hij meer menselijk is, hij de wereld minder direct ervaart en meer gebruik maakt van woorden en symbolen. Dat betekent uiteindelijk dat de menselijke wereld gebaseerd is op de wijzen waarop mensen dingen benoemen en praten over dingen. Mensen leven noodzakelijkerwijze in drie werelden tegelijk: de wereld van hun natuurlijke omgeving, de wereld van hun sociale en kulturele omgeving en de wereld van hun kommunikatieve of symbolische omgeving. Men ontkent geenszins de uiteindelijke werkelijkheid van de andere twee werelden wanneer men erkent dat de mens die alleen maar kan begrijpen en er het hoofd aan kan bieden in termen van zijn derde wereld — zijn kommunikatieve of symbolische wereld.

Men ontkent het bestaan van een zaak niet wanneer men erkent dat hoe iets voor de mens bestaat afhangt van de manier waarop de mens er uitdrukking aan geeft. Zonder twijfel stierven mensen eeuwenlang aan malaria; maar de direkte grenzen van het vermogen er het hoofd aan te bieden werden juist bepaald door de manier waarop de mensen die zaak percipieerden en er uitdrukking aan gaven.

¹⁾ Deze tekst is een vertaling van een lezing die L. Thayer hield op een kongres te New Delhi, India, in februari 1973.

Het hele beeld van de menselijke geschiedenis vertoont een opvallend bewijs van een hardnekkige fout in ons wezen: ons onvermogen of onze terughoudendheid om te aksepteran dat voor mensen niets vanzelfsprekend is. Wat waar is, is waar omdat het waar is voor *ons*; wat juist is, is juist omdat het voor *ons* juist is, is goed omdat het goed is voor *ons*. Het is helemaal niet vanzelfsprekend dat sommige gezichtspunten van anderen òf onjuist, òf verkeerd, òf slecht zijn.

Door het menselijk onderzoeken zijn we allen beladen met een fundamenteel dilemma: we moeten onze bewuste werelden opbouwen met behulp van min of meer arbitraire woorden en symbolen, en we moeten doen of onze bouwsels voor altijd waar, juist of goed zouden zijn. Elke fout hierbij is inherent aan het menselijk onderzoeken, omdat we de voorwaarden niet kunnen verwerpen en toch een aanspraak maken op menselijkheid.

Derhalve moeten we ons afvragen wat hiervan de gevolgen zijn voor diegenen die een beleid zouden willen uitstippelen of uitvoeren voor de moderne massamedia.

Op de eerste plaats moeten we inzien dat de media ons verbinden met werelden die anders voor ons gesloten zouden blijven. De aard van elk medium is echter dat zijn ontwerp en werking bepalend zijn voor de aspecten die we van die andere werelden kunnen waarnemen. Een medium als de teleskoop of de mikroskoop brengt ons bijvoorbeeld in kontakt met werelden die anders voor onze zintuigen verborgen zouden blijven. Maar een primitieve mikroskoop zal ons nooit de kans geven een virus te zien en een gebrekkige teleskoop laat ons misschien patronen zien die er eenvoudig niet zijn. Als de massamedia ons dus in kontakt brengen met werelden die anders voor ons verborgen zouden blijven, dan rest de vraag hoe een bepaald ontwerp en een bepaalde werking onze waarneming van die andere werelden zowel mogelijk maken als beperken.

De media brengen ons in kontakt met andere werelden, die anders voor ons verborgen blijven, en daarom kunnen we hen die de media ontwerpen en bedienen *bemiddelaars* noemen ("mediators") — dat wil zeggen: diegenen die uiteindelijk bepalen wat we wel en niet zullen ervaren van die andere werelden. Diegenen die de zogenaamde "massamedia" ontwerpen en laten funktionieren spelen echter een andere, nóg meer beslissende rol in ons bestaan. Omdat de werelden die zij voor ons bemiddelen, noodzakelijk symbolische werelden zijn, participeren zij niet alleen in de opbouw van onze onmiddellijke wereld maar ook in de opbouw van onze *mogelijke* wereld.

Door te bemiddelen in wat we niet met onze eigen zintuigen kunnen zien, voelen of ruiken, creëren onze bemiddelaars in eerste instantie die andere werelden voor ons. Wat we niet kunnen zien, voelen of ruiken kan voor ons alleen in woorden bestaan, en via dergelijke woorden geven onze bemiddelaars die andere werelden voor ons gestalte.

Diegenen onder ons die afhankelijk zijn van onze bemiddelaars sluiten hier enigszins de ogen voor. Een beschrijving van een bepaald ding of een bepaalde gebeurtenis — wetenschappelijk of artistiek — is niet dat zelfde ding of die gebeurtenis. De manier waarop we over dingen praten is een

typisch menselijke vinding die altijd een bepaald gezichtspunt impliceert. Bij het herscheppen van bepaalde dingen of voorvallen in woorden, überhaupt bij het menselijk uitdrukken, is het instrument steeds en onvermijdelijk een mens; en alle mensen zijn feilbare waarnemings- en uitdrukkingsinstrumenten. Als Walter Cronkite aan het einde van de avond-uitzending van zijn show besluit met "... and that's the way it is..." kan hij niet bedoelen dat hij de realiteit heeft gepresenteerd, maar datgene wat door de nieuwsstaf van het CBS als het meest waardevolle werd geselecteerd voor deze bepaalde show op deze bepaalde dag, uit al hetgeen ze toevallig ter beschikking had.

Als men er langer bij stilstaat wordt het duidelijk dat we zo gewend zijn geraakt aan het voor waar aannemen, wat een bepaalde bemiddelaar zegt dat er in de wereld gebeurt, dat we ons zelfs zelden bewust zijn van de mogelijke fouten die daarin kunnen schuilen. Er bestaan heel wat van dat soort implicaties van het fundamenteel menselijke dilemma. Maar de centrale implicatie voor de bemiddelaars van onze moderne communicatiesystemen is mijns inziens dat, voor steeds meer mensen, het centrale ingrediënt van hun leven niet langer direct produktieve betrokkenheid is bij hun natuurlijke en sociale omgeving, maar *informatie over* de betrokkenheid van *andere mensen* in die omgeving.

Dit heeft samen met het totale bereik van onze moderne media de aard van de functies en verantwoordelijkheden van de bemiddelaar drastisch veranderd. Door de hele geschiedenis van de mensheid heen zijn er steeds mythen en metaforen geweest die de mensen een min of meer adequate rationalisatie van hun bestaan, en een min of meer adequate menselijke identiteit verschaften. Maar die mythen en metaforen gingen voor het merendeel uit van een direct produktieve betrokkenheid die eenvoudig niet langer opgaat voor steeds groeiende aantallen mensen. Wij hebben geen algemeen aanvaarde metaforen die deze groeiende aantallen een legitieme menselijke identiteit en rationale verschaften voor hun bestaan als toeschouwers in plaats van als zinvolle participanten in de natuurlijke en sociale omgeving waarin ze leven.

Het aantal indirecte toeschouwers in onze moderne wereld neemt toe in vergelijking met het aantal directe participanten, en het is daarom niet langer voldoende of moreel verantwoord wanneer onze moderne bemiddelaars voorzien in de, veronderstelde, interessen of "behoefte" van toeschouwers — of dat nu is in termen van het verslaan van "what is going on", het verschaffen van amusement aan "eskapisten", kwasi-wetenschappelijke uiteenzettingen, of wat dan ook. Praten in termen van de "informatiebehoefte" of het "recht om te weten" betekent het degraderen van toenemende aantallen mensen tot een rol van permanent-toeschouwer-zijn. Er is maar één manier waarop men werkelijk kan participeren in het leven en dat is het participeren in de toekomst van het leven.

Werkelijke participatie in het leven is niet zozeer participatie in wat gebeurt, maar in wat staat te gebeuren, niet zozeer in het leven zoals het is, maar zoals het zou kunnen zijn.

En dit is precies de taak die is toegevalen aan onze moderne bemiddelaars:

niet alleen het verschaffen van kennis die het de mensen mogelijk maakt de moderne wereld te begrijpen, maar het geven van aanwijzingen voor het gebruik van die kennis, die het mogelijk maakt te participeren in het scheppen van de eigen toekomst, en dus de toekomst van de eigen samenleving. Dit is duidelijk niet slechts een taak voor de "populaire massamedia" radio, televisie en krant alleen. Het is een taak voor alle bemiddelaars, ouders zowel als betaalde opvoeders, artiesten zowel als betaalde journalisten, entertainers zowel als beheerders van openbare bibliotheken en musea.

Het is niet waarschijnlijk dat een dergelijke opgave adequaat zal worden vervuld, tenzij we een systematische training en opvoeding krijgen van alle bemiddelaars, zowel t.a.v. de verantwoordelijkheden die samenhangen met hun moderne taak, als t.a.v. de vruchtbare en alternatieve uitvoeringswijzen in verschillende samenlevingen, onder verschillende sociale, politieke, ideologische en geestelijke omstandigheden. Maar indien de participatie in het scheppen van een eigen toekomst, door de moderne bemiddelaars mogelijk gemaakt moet worden, dan moeten we ze eerst de mogelijkheden geven de middelen daartoe in gereedheid te brengen. Ik geloof dat dit de meest dringende uitdaging is waar we ons, t.a.v. de massamedia in onze moderne samenleving, momenteel voor gesteld zien.

II

Er bestaan geen gemakkelijke oplossingen. Maar als we onze bemiddelaars willen uitrusten met enkele substantieel nieuwe wijzen van taakopvatting en met enkele substantieel meer verantwoorde wijzen van taakvervulling, dan zullen we op zijn minst enkele van de veronderstellingen waarop teveel van onze huidige bemiddelaars hun werk baseren in twijfel moeten trekken.

Op de eerste plaats is er de veronderstelling dat de stand van zaken in onze wereld een noodzakelijk of onvermijdelijk karakter heeft. Als we deze planeet ooit willen vermenselijken zullen onze bemiddelaars vroeg of laat tot het inzicht moeten komen dat sociale systemen en wat daar bij hoort aan ideologieën, opvattingen, gewoonten en gebruiken, enzovoort, niet aan de mensen gegeven zijn, maar door de mensen zijn uitgevonden en uitgewerkt. Mensen zeggen en mensen doen. Wat zij kunnen begrijpen en uitdrukken bepaalt wat zij zeggen. En wat zij kunnen doen bepaalt wat zij doen.

De aard van het menselijke en het sociale is derhalve niet gelegen in wat mensen doen of zeggen, maar in wat zij kunnen doen of zeggen. De taak van de bemiddelaars van vandaag — vooral van massa-educatie en massamedia — ligt daarom niet alleen in het *kreatief* interpreteren en herinterpreteren van de aard van het menselijke en het sociale, nu en straks, maar in het *kreatief* vergroten van de mogelijkheden voor steeds meer mensen om niet alleen te zeggen en te handelen in bestaande werelden, maar in werelden die er zouden kunnen zijn, of zouden moeten zijn, als we ze maar zeggend of handelend tot leven kunnen brengen.

Een tweede en naar mijn mening even wijdverbreide veronderstelling is

dat aan de aard van onze sociale instituties iets gegevens en rationeels inhaerent is en aan de aard van ons mensen iets speels en irreëls. Hier-vandaan is het nog maar een kleine stap naar de konklusie dat onze sociale instituties onze samenleving in stand houden en behoeden voor dreigende vernietiging door mensen. Wat de bemiddelaars van onze moderne wereld moeten inzien en aanvaarden is, dat sociale instituties alleen goed zijn voor mensen wanneer ze voorlopig zijn — dat gevestigde en onveranderlijke en ongenaakbare instituties niet alleen de menselijkheid teniet doen, maar uiteindelijk ook de samenlevingen die ze dienen, vernietigen. Zowel een *revolutionaire* als een *reaktionaire* houding ten aanzien van bestaande instituties betekent voor bemiddelaars van onze moderne wereld, anti-menselijk zijn. We moeten niet leren hoe we onze sociale instituties — of die nu moreel, economisch, edukatief of estetisch zijn — kunnen laten voortbestaan of vernietigen, maar hoe we ze kunnen laten voortbestaan terwijl we ze veranderen; hoe we ze kunnen evalueren en toch ook laten evolueren. Dit zal voor onze bemiddelaars niet gemakkelijk te leren zijn; maar als ze het niet leren zullen de of-of-konflikten zich voortdurend herhalen, ten gevolge waarvan de hele menselijke geschiedenis het kenmerk draagt van tragedie en schande.

Een derde, en paradoksale, veronderstelling is dat bemiddelaars volledig autonoom zouden moeten mogen beslissen over wat zij zeggen en doen, maar niet verantwoordelijk gesteld kunnen worden voor de gevolgen. Hiermee bedoel ik niet te zeggen dat de meeste van onze bemiddelaars geen consciëntieuze en verantwoordelijke mensen zijn, want volgens mij zijn ze dat wel. Maar hoe moeten we de autonomie van ouders ten opzichte van hun kinderen in stand houden als de ouders niet sociaal verantwoordelijk worden gesteld? Wij geven betaalde opvoeders niet diezelfde autonomie, maar we stellen ze wel meer verantwoordelijk voor de gevolgen. Hoe kunnen we de autonomie en de "vrijheid" van de media in stand houden als ze voor de gevolgen geen verantwoording verschuldigd zijn aan de samenleving? De fundamentele paradoks, zowel voor massamedia-educatie als voor massamedia, is dat ze bij het vervullen van hun sociale verantwoordelijkheid de mensen die ze dienen ook de kans moeten geven, ontevreden over ze te zijn. Als 60 procent van de potentiële kijkers van een bepaald televisieprogramma niet kijkt, is dat dan een voldoende blijk van ontevredenheid over dat programma? Hiermee treedt het "demokratische" dwaalbegrip aan het daglicht: als we de stemmen nemen van de mensen die de massamedia "konsumeren" en we passen ons aan bij die stemmen, vervullen we dan de fundamentele sociale functies van de bemiddelaars in de moderne wereld? Ik zou zeggen van niet. De meest succesvolle programma's zouden die zijn, waaraan de mensen ontgroeien. Dit heeft allerlei provokatieve implicaties voor de manieren waarop we onze massamedia organiseren en laten werken.

Een vierde veronderstelling die moet worden rechtgezet, willen de bemiddelaars van de moderne media in staat zijn hun sociale functie te vervullen, is dermate krachtig en subtiel ingebed, vooral in onze westerse cultuur, dat ze de status van een mythe heeft gekregen; er wordt soms

naar verwezen als de "mythe van de objectiviteit". Voorzover mij bekend heeft geen belangrijke wetenschapper er ooit aanspraak op gemaakt werkelijk "objektief" te zijn in wat hij deed, als daarmee bedoeld of gesuggereerd zou worden dat het voor een mens mogelijk is de wereld anders dan door middel van zijn eigen begrippen erover waar te nemen. Voorzover ik weet heeft ook geen belangrijk journalist ooit aanspraak gemaakt op dat soort "objectiviteit". Er zijn uiteraard zaken van "eerlijkheid" en "redelijkheid". Maar iedere uitspraak over welke zaak dan ook is een diskriminerende of bevooroordeelde uitspraak, al was het alleen maar om het feit dat het bestaan van juist die uitspraak het gelijktijdig bestaan van duizenden of miljoenen alternatieve uitspraken over het hoofd ziet — of die nu over dezelfde zaak gaan of over een andere.

Voorals we de wetenschap als voorbeeld nemen zijn we gedwongen elke uitspraak als provisorisch te beschouwen, slechts in afwachting van een meer bruikbare of meer betrouwbare uitspraak. Geen enkele moderne natuurkundige kan zeggen: "En dat is de absolute waarheid over hoe de dingen zijn...". Hij beseft dat het zijn taak is beschrijvingen van de wereld naar voren te brengen en deze dan methodisch trachten te verwerpen. Ofschoon ik niet voorstel de wetenschappen als voorbeeld te nemen voor onze massakommunikatie-systemen geloof ik wel dat we een slechtere keus zouden kunnen doen. Toch komt het in de journalistiek maar zelden voor dat we van de journalist te horen krijgen dat er wel iets mis kan zijn met zijn beschrijving van wat er gaande is, en dat ons gevraagd wordt om hem behulpzaam te zijn bij de poging vast te stellen wat er dan mis is.

De typisch journalistieke houding dwingt de journalist zich te verdedigen tegenover sommige delen van zijn publiek. Sommigen zullen geïnteresseerd zijn in wat hij zegt, sommigen niet; sommigen zullen het wel aardig vinden wat hij zegt, anderen niet; sommigen zullen geloven wat hij zegt, sommigen niet; sommigen kan het wat schelen wat hij zegt, sommigen niet; enzovoort. Toch betekent de veronderstelling dat het grootste deel van zijn publiek zijn verhaal sowieso niet kan checken, eenvoudigweg een onhandige degradatie van zijn beroep. Het is een nauwelijks verheffend criterium.

We hebben een manier nodig waarop de bemiddelaar en de mensen voor wie hij de werkelijkheid bemiddelt, betrokken raken in een gezamenlijk menselijk avontuur of onderneming; die van het ontwikkelen van zichzelf en de eigen sociale relaties door middel van een proces waarin voortdurend wordt bekeken wat er fout is met om het even welke kijk op de wereld of om het even welke kijk op iemand in die wereld. De groei van het menselijke bewustzijn en parallel daaraan de groei van de menselijke samenleving gaan in de richting van kompleksiteit, niet in de richting van versimpeling. De houding van "objectiviteit" wil zowel de bemiddelaar als zijn publiek doen geloven dat er een "beste" of "ware" zienswijze bestaat en een "beste" of "ware" manier om die uit te drukken. Een dergelijke houding is derhalve in deze zin anti-menselijk of ontmenselijkend. Als de bemiddelaars van onze moderne wereld willen beginnen met het ver-

vullen van hun sociale functies zal die houding vervangen moeten worden door iets dat een sterker vermenschlijkende kracht bezit.

III

Er is nog een zaak die, geloof ik, consistent is met het reeds behandelde. Het heeft te maken met taal.

Onze talen zijn die sets van gereedschappen waaruit we alles moeten opbouwen waarmee we onze werelden willen insluiten en alles wat we er in willen uitdrukken. Ik ben me bewust van de zwakte van de analogie tussen talen en gereedschappen; niettemin acht ik het leerzaam stil te blijven staan bij het feit dat een vernield of misbruikt gereedschap zoveel van zijn speciale nut verliest in het proces, dat we niet langer datgene kunnen maken waarvoor we dat speciale gereedschap nodig hebben. Als we het eind van een schroevendraaier gebruiken om ergens op te slaan kan hij zijn speciale "schroevendraaier"-functie verliezen. Men kan natuurlijk proberen schroeven in te draaien met de stompe kant van een hamer; inderdaad, zoals Humpty-Dumpty al zei, woorden betekenen wat we ze willen laten betekenen. Maar een hamer die gebruikt wordt om schroeven in te draaien is een schroevendraaier; en een schroevendraaier die gebruikt wordt om spijkers mee in te slaan is een hamer; en een stuk gereedschap dat geen van deze twee dingen kan doen is noch een hamer noch een schroevendraaier.

Dit lijkt te gebeuren in onze moderne wereld: mensen zijn bezig het respect te verliezen voor woorden en voor wat deze wel en niet kunnen doen, en wel en niet zouden moeten doen. De bemiddelaars zouden ons het voorbeeld moeten geven, maar dat gebeurt niet. De samenleving laat de zorg voor en het onderhoud van onze gereedschappen over aan de bemiddelaars. Als die geen groter respect en toewijding tonen voor de gereedschappen van hun eigen denken en uitdrukken, dan is het niet waarschijnlijk dat zij, die de werkelijkheid bemiddeld krijgen, dat wel zullen doen. Het resultaat is een graduele vervlakking van de taal, een verlies aan helderheid en scherpte, een groeiende onverschilligheid voor de manier waarop specifieke woorden (specifieke gereedschappen) ons als mensen laten bestaan of niet laten bestaan. Als onze bemiddelaars bijvoorbeeld adjektieven nonchalant gebruiken of dezelfde woorden gebruiken voor verschillende situaties, dan verliezen die woorden betekenis, relevantie en gewicht voor ons. Waar woorden onderling verwisselbaar worden, daar worden mensen verwisselbaar; door hun gebrek aan respect en door hun onverschilligheid voor de subtiele kwaliteiten en condities van de gereedschappen van het eigen denken en uitdrukken brengen de bemiddelaars ons allen terug tot het bestaan van de laagste orde.

Ik weet niet zeker hoelang we een dergelijke vergelijking kunnen doortrekken voor hij niet langer opgaat. Maar wat me met of zonder hulp van die analogie wel waarschijnlijk lijkt is dat de komende kulturele dekadentie zal doorzetten, tenzij er een wedergeboorte komt bij onze bemiddelaars van die speciale eerbied en verering die al onze grote kunstenaars en vakmensen hebben voor de gereedschappen van hun beroep. In het "hoog-

ontwikkelde" westen bestaan niet langer tragische thema's, alleen nog maar satirische; tragiek vereist een speciale gevoeligheid voor taal, wat voor satire niet nodig is. Het is niet erg waarschijnlijk dat in onze tijd een moderne Shakespeare of een moderne Tolstoj zal opstaan, niet vanwege gebrek aan talent of inspiratie, maar omdat elk publiek dat ze gehad zouden hebben, gebombardeerd is tot een toestand van gehomogeniseerde ongevoeligheid als gevolg van een voortdurende stortvloed van woorden, die niet de geest maar alleen de aandacht vragen.

En als we erin zijn geslaagd de totale aandacht voor de via de massamedia verspreide boodschappen te ontdekken en te benutten, dan hebben we die totaliteit wel zodanig verdund, dat we de voortdurende aandacht, die nodig is om tragische thema's te begrijpen, niet langer meer kunnen opbrengen. Steeds meer moeten inzichten in de menselijke situatie gegoten worden in de vorm van grapjes, willen ze nog naar voren gebracht kunnen worden. De fout is natuurlijk toe te schrijven aan alle bemiddelaars en niet enkel aan die van de massamedia. Maar de bemiddelaars van de massamedia zijn misschien wel in het bijzonder geschikt voor het initiëren van een wedergeboorte van de taal, die de mensen enkele belangrijke mogelijkheden zou hergeven voor menselijk begrijpen, welke ze nu verloren hebben.

IV

Er zijn twee verdere kwesties die ik hier slechts terloops wil vermelden, om te besluiten met een zaak die ik van aanzienlijk meer belang acht.

De kwestie van de "participatie" is net als het gegeven van de omroep- en pers-"vrijheid" iets waardoor de aandacht van de hoofdzak wordt afgeleid; ze leidt de aandacht af van de meer fundamentele menselijke en sociale kwesties. Niet "participatie" in de media is nodig, willen de mensen hun menselijkheid volledig realiseren, maar participatie in het leven zelf. De vraag voor de bemiddelaars is daarom niet hoe ze een schema kunnen opstellen dat het de mensen mogelijk maakt in de massamedia te "participeren", maar hoe ze hun eigen competentie op een dusdanige wijze kunnen ontwikkelen dat de kansen voor mensen om te participeren in het leven steeds worden vergroot. Dit laatste is de echte grote uitdaging aan de massamedia in onze moderne wereld.

En dan is er nog de kwestie van de "manipulatie". Als een handjevol "goed ingelichte" mensen beslissen wat de mensen via de massamedia kunnen horen, dan hebben we het geval dat enkelen de meerderheid manipuleren. Anderzijds, als we "demokratisch" toestaan dat de "gemiddelde" konsument bepaalt hoe de media gebruikt dienen te worden hebben we het geval waarin de meerderheid de enkelingen manipuleert. Maar we komen op dit dilemma door onze eigen denkgewoonten. De onderliggende structuur is er niet zozeer een van "manipulatie" of "vrijheid", maar van verantwoordelijkheid en competentie. Als mensen geen competente gebruikers zijn van welk stuk technologie dan ook, dan zullen ze er, zoals bijvoorbeeld in het geval van de auto, voor een deel het slachtoffer van worden. Maar als die competentie niet onder hun individuele verantwoordelijkheid valt staat de deur open voor manipulatie; en er is geen manier

om die deur weer dicht te doen behalve door de mensen de verantwoordelijkheid voor hun wijze van gebruik en "konsumptie" van de technologieën terug te geven. Dit is een oude ideologische en politieke kwestie en een oplossing valt hier niet te geven. Maar ik geloof dat we voor het oplossen in het algemeen de verkeerde paden kiezen.

Het nogal fundamentele probleem waar ik mee wil eindigen heeft te maken met de houding die door de meesten wordt ingenomen die "research" verrichten op het gebied van de massamedia, beleidsbeslissingen nemen of media-gerelateerde problemen "wetenschappelijk" trachten aan te pakken. Als we er van uitgaan dat samenlevingen hun structuur ontleenen aan de verdeling van kennis en dat sociale functies zaken zijn die te maken hebben met handhaving of verandering van die structuur door middel van processen van kennisverdeling, dan zijn de twee meest relevante vragen voor het menselijk bestaan: "Wat moet ik weten . . .?" en „Hoe weet ik dat wat ik weet, datgene is wat ik *moet* weten . . .?"

Dit zijn naar mijn mening geweldig onthullende vragen. Wat ze het scherpst aan het daglicht brengen is dat elk antwoord afhangt van ofwel een impliciet ofwel een expliciet antwoord op een nog fundamentele vraag: "Waarom bestaan mensen?" Wat ik als mens moet weten, en of ik weet wat ik moet weten of niet, hangt allereerst af van het kultuurgebonden antwoord op de vraag: "Waarom zijn er mensen?"; want alleen door alternatieve antwoorden kan ik, met opzet of per vergissing, te weten komen waarom *ik* er ben.

Wat naar mijn mening de mensen van deze wereld meer nodig hebben dan "nieuws" of amusement of onderwijs, rijbewijzen of wasmachines, is antwoord op de vraag waarom ze bestaan. Er is niet slechts één antwoord op deze vraag en geen enkel antwoord staat vast. Uiteindelijk is de reden waarom er mensen zijn het steeds weer ontdekken van unieke en humaniserende antwoorden op die vraag.

En niemand heeft meer kansen tot het helpen van mensen bij het formuleren van bevredigende antwoorden op die vraag dan degenen die de massamedia ontwerpen en bedienen. Ik geloof niet dat het hun verantwoordelijkheid is krachtens een soort roeping. Maar hoe ze die kansen aangrijpen zal ons heel wat leren over het antwoord op de vraag, hoe de bemiddelaars denken waarom zij, als mensen, bestaan.